

VAŽNO SVJEDOČENJE O OSMANSKOJ BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina u spisima Ahmeda Dževdet-paše, prevela s osmansko-turskog i priredila Kerima Filan, Sarajevo, Connectum, 2017., 262 str.

Ahmed Dževdet-paša (1823-1895) je istaknuta ličnost osmanskog projekta modernizacije poznatog kao Tanzimat. Rodom sa Balkana, prošao je put školovanja jednog alima da bi, zatim, stekao moderno obrazovanje i postao državnik. Služio je u različitim svojstvima u koncipiranju i provođenju Tanzimata širom Carevine, ali nikada nije ostavljao pero- pisao je djela u širokom rasponu od historije do jezika.

Jedna od misija koje su mu povjerene bila je da nadzire provođenje reformi u Ejaletu Bosna. U svojstvu carskog inspektora boravio je u Bosni od početka ljeta 1863. do jeseni 1864. O tom periodu ostavio je svoje zapise u djelima *Tezakir*, koje obuhvata 40 tekstova i *Ma'ruzat*, koji o Bosni sadrži isti tekst kao i *Tezakir*. Dževdet-pašini utisci o Bosni i Hercegovini privukli su pažnju naših ranijih istraživača, kao što su bili Hamdija Kreševljaković i Gliša Elezović, koji su ih djelmično preveli i objavili. Sada je dr. Kerima Filan, profesorica na Odsjeku za orijentalnu filologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, sistematski priredila i prevela Dževdet-pašine zapise o Bosni i Hercegovini. Taj izbor obuhvata šest *tezkira*, koje prati uvod, rječnik i objašnjenja termina, indeks ličnih imena, indeks geografskih naziva i literatura. Na taj način ovo djelo predstavlja *lege artis* primjer izdanja historijskih izvora.

Dževdet-paša piše o izvršenju svoje misije u Ejaletu Bosna. Najviše mjesta posvećuje uspostavljanju redovne vojske. Od ukidanja janjičara u Carevini 1826. godine do Dževdet-pašine misije u Bosni i Hercegovini stanovništvo je odbijalo modernizaciju vojske. Omer-paša Latas je to pokušao ostvariti upotrebom vojne sile, ali nije uspio. Ahmed Dževdet-paša, koji je došao u Bosnu i Hercegovinu sa titulom rumelijskog *kazaskera* uradio je to na drugačiji način: pružajući reformama islamsku legitimnost i zadobivši povjerenje uglednika Ejaleta koji su postali zagovornici reforme. On u detalje opisuje taj postupak, pobjedu nad srcima stanovnika Bosne i Hercegovine, pažljiv odabir uniformi redovne vojske, njeno prvo postrojavanje i strukturu njenih jedinica.

Jedna od tema u Dževdet-pašinih memoarima jesu i zapažnja o djelovanu osmanske civilne administracije. Tako bilježi da je u Mostaru našao da su primjerci Saferske naredbe iz 1859. godine, koja je bila namijenjena rješavanju agrarnih problema, i prateći tipski ugovori zemljovlasnika i zakupaca bili neraspakovani i zagubljeni u lokalnoj kancelariji, a agrarni sukobi su vrili (str.54). Zapaža da je bilo i puno nepravilnosti u prikupljanju poreza (str.59).

U Mostaru je, takođe, konstatovao da ima mnogo ljudi u pritvoru: optuženi su za zločine, postupak se odugovlači u Istanbulu, a onda čekaju lišeni slobode (str.85).

Takođe se ističu i neke informacije o pravnoj kulturi u osmanskoj Bosni i Hercegovini. Finansijske knjige Gazi Husrev-begova vakufa su bile dobro vođene (str.81). Trgovački sud u Sarajevu gotovo da nije imao posla: trgovci su davali robu na povjerenje, bez svjedoka i garancija, i dobivali njenu cijenu kada je nakupci prodaju (str.92-93). *Mehr* za djevojke je bio relativno nizak, pa su to htjeli da zloupotrijebe neki stranci dok borave na službi u ovoj zemlji, a po njenom napuštanju da se razvode od bosanskih žena. Dževdet-paša je naredio da se *mehr* u takvim slučajevima poveća, a da se pravo muža na *talak* ograniči (str.126). Poznata su Dževdet-pašina zapažanja o ašikovanju u Bosni i Hercegovini. On u tome vidi interesantan običaj u čemu ništa nije nemoralno. Takođe zapaža da djevojke u Bosni i Hercegovini ne pokrivaju lice nego to počnu činiti kada se udaju (str. 88-90). On je u više prilika intervenisao i dao novca siromašnim momcima da se ožene pa su ga djevojke u pjesmi opjevale. Čak kaže da se i u pogledu regrutacije momci više javljaju potaknuti djevojačkim pjesmama nego vazovima i nasihatima uleme (str.168).

Neka Dževdet-pašina zapažnja otklanjaju predrasude o nivou znanja u tadašnjim mektebima. On kaže da je u selu Poljice u Tuzlanskom kadiluku vidio dječake iz mekteba kako na arapskom jeziku čitaju djelo *Munyetu-l-musalli* a u fikhu dolaze do *Multeke* (str.160). Neke zabilješke govore u duhovitosti bosanske uleme. Kada je u Sarajevu Dževdet- paša opisao tadašnje Bošnjake kao knjigu koja ima zdrave stranice, ali se hrbat pocijepao, Abdullah-ef. Kaukčija mu je odgovorio: ako je tako, onda listovi nisu krivi nego knjigovezac (str.172-174).

U cjelini, ovim djelom smo dobili prvorazredan izvor za pravnu i kulturnu historiju Bosne i Hercegovine polovinom 19. vijeka. To je djelo koje potječe iz pera jednog od najumnijih ljudi Osmanske države tog doba. Napisano na visokom osmanskoturkom jeziku ono je stručno i umješno pretočeno u bosanski jezik. Bilješke uz tekst daju potrebna objašnjenja. Svake čestitke priređivaču i prevodiocu, kao i izdavaču.

Fikret Karčić